До спеціалізованої вченої ради 26.053.12
у Національному педагогічному університеті
імені М. П. Драгоманова

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата політичних наук
Бульбенюк Світлани Степанівни
на дисертацію Прядко Тетяни Петрівни
«Популізм як ризик демократичного розвитку і засіб політичної мобілізації електорату»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю
23.00.03 – політична культура та ідеологія

Популізм нині став глобальним соціально-політичним феноменом, вплив якого поширюється і на держави з вкоріненими демократичними традиціями та сталими демократичними інститутами, і на країни перехідного типу, які тільки перебувають у процесі демократичного транзиту. Багато хто з авторитетних науковців називають популізм однією з найбільших загроз для сучасної демократії. Для України проблематика поширення популізму, зростання ваги і впливу відверто популістських політиків та політичних сил є надзвичайно актуальною. Адже популізм в Україні – це явище не випадкове, а цілком закономірне. Живильним середовищем для його розвитку є глибоко вкорінені з часів СРСР у політичну свідомість соціуму антиіндивідуалізм, патерналізм, егалітаризм. У той же час люмпенізація та складні умови життя значної частини громадян, свідома відмова еліт від проведення системних реформ, гальмування й половинчастість навіть здійснюваних реформ та спричинене ними уповільнене соціальне структурування в сучасній Україні не сприяють формуванню раціоналізму у політичній поведінці українців та відповідальності при прийнятті політичних рішень. До того ж, в нашій державі ще триває доволі болючий процес зміни поколінь, зокрема й у середовищі вітчизняного політичного класу.

Відзначаючи загальнотеоретичну спрямованість дисертаційного дослідження Прядко Т.П., варто зазначити, що однією із позитивних сторін роботи з елементами наукової новизни, є звернення авторки до проблеми популізму (його різноманітних проявів і рис) в українській політиці в контексті глобального процесу демократичної трансформації. Для цього дисертантка зібрала й використала в аналізі досліджуваного феномену цікавий емпіричний і теоретичний матеріал, висловила власні міркування, висновки й пропозиції. Зокрема про те, що корені поширення соціал-популізму в нашій державі варто відстежувати у процесах зміни поколінь українства, значну частину якого становлять люди, народжені у 1930-х – 1960-х рр., для яких процеси переходи до вільного ринку були найбільш болісними, а їхні наслідки (насамперед негативної природи) неочікуваними (с. 209). Водночас авторка розглядає і причини схильності до соціал-популізму у представників молодої генерації українських виборців (с. 210). Як висновок, спираючись на численний емпіричний матеріал, Прядко Т.П. стверджує, що «в Україні стійка до популізму соціальна верства є нечисленною і відзначається повільним темпом зростання» (с. 211). Авторка на основі здійснення аналізу розвитку політичної системи України впродовж початку 1990-х – 2017 рр. обгрунтовує власну позицію з досліджуваної проблематики про те, що в нашій державі нині почала формуватися соціальна база громадян – стійких до соціал-популізму, які позбавлені зайвих ілюзій та завищених оцінок, яка є необхідною умовою для проведення прагматичної державної політики та реального реформування країни (третій підрозділ третього розділу дисертації).

Дисертаційна робота Прядко Т.П. є спробою здійснення комплексного наукового аналізу окресленого політологічного концепту, висвітлення базових підходів до осмислення феномену політичного популізму як закономірного ризику ліберальної демократії. Інтегроване трактування популізму як політико-культурного явища, сформульоване дисертанткою, має як теоретичне, так і прикладне значення. Авторські висновки, які містять

елементи наукової новизни грунтуються на опрацювання значного емпіричного матеріалу щодо вивчення спільних та відмінних причин популізму в країнах Західної Європи і США, країнах Центрально-Східної Європи та України. Аналіз тексту дисертаційної роботи та автореферату Прядко Т.П. свідчить, що наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані авторкою, мають достатній рівень обґрунтованості. Логіка побудови внутрішньої структури дисертаційної роботи (три розділи та вісім підрозділів) уявляється цілком доцільною та оптимальною. Варто відзначити вагому джерельну базу, використану дисертанткою при підготовці представленої роботи, – 348 джерел, з яких 65 англійською та польською мовами.

Дисертанткою продемонстровано достатній рівень вмінь та навичок, необхідних для науково-пошукових досліджень, зокрема, вміння виявити провідні тенденції, істотні причинно–наслідкові зв'язки та чітко аргументувати власну позицію. При цьому особливий акцент зроблено на адекватній політологічній рефлексії в осмисленні нових тенденцій, еволюції ролі популізму як політичного і соціального феномену в умовах глобалізації.

У першому розділі дисертантка здійснила комплексний аналіз популізму як предмету досліджень політичної науки та невід'ємного атрибуту ліберальної демократії. Авторка розглядає не тільки негативні конотації досліджуваного феномену, але й його можливі позитивні прояви та тлумачення. Прядко Т.П. аргументовано відстоює власну авторську позицію про те, що популізм необхідно розглядати як єдине явище у багатоманітності його проявів, яке носить не тимчасовий характер. При цьому дисертантка слушно зауважує, що нині популізм дедалі більше стає політичним мейнстримом, а не периферією політичного простору.

У другому розділі дисертації, присвяченому висвітленню визначальних параметрів популізму при здійсненні демократичних трансформацій, наголошується на тому, що цей феномен є відповіддю з боку суспільної свідомості на приголомшливі і кардинальні зміни системного характеру,

відповіддю на прояви слабких сторін і відносних недоліків демократії. Здобутком Прядко Т.П., на наш погляд, є представлений системний аналіз ідеологічних засад популізму (другий підрозділ другого розділу). Авторка слушно зазначає, що популізм може розглядатися або в якості фрагментарної ідеології, або як ситуативна варіація інших ідеологічних течій. Не тільки теоретичне, але й вагоме прикладне значення має здійснений Прядко Т.П. аналіз технологічних засад популізму, спираючись у тому числі і на вітчизняні політичні реалії.

У третьому розділі дисертації запропоноване дослідження ролі популізму як засобу політичної мобілізації електорату. Варто відмітити авторський підхід до визначення абсентеїзму як вагомого підгрунтя популізму. На підтвердження своєї дослідницької позиції дисертантка наводить емпіричні дані останніх років, зокрема періоду президентської кампанії в США 2016 р. та результатів соціологічних досліджень в Україні 2016-2017 рр. У другому підрозділі третього розділу Прядко Т.П. звертає увагу на необхідність розгляду популізму як культурно-політичного феномену. Найбільш важливу прикладну складову несе третій підрозділ третього розділу дисертації, де авторка, спираючись на значний емпіричний матеріал, з'ясовує питання про механізми запобігання (убезпечення) демократичного суспільства від негативних проявів політичного популізму.

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Прядко Т.П., необхідно водночас висловити авторці окремі зауваження та побажання:

1. Розкриваючи у третьому підрозділі другого розділу технологічні чинники маніпулятивного впливу популізму й зокрема демагогію, дисертантка стверджує, що «з часом популізм стає неодмінним атрибутом кожного політика» (с. 139), зауважуючи, проте, що демагогією послуговуються далеко не всі політики. Хотілося б зрозуміти наскільки така констатація є об'єктивною і чи можливі обмеження для застосування політиками популізму в політичній боротьбі.

2. Відмічаючи достатньо грунтовний аналіз основних технологічних чинників маніпулятивного використання популізму в політиці, а саме: використання певних якостей масової свідомості (ірраціоналізм, спрощеність уявлень про суспільне життя, схильність до драматизації певних подій, явищ), національні, етнічні історичні особливості людей, апеляція до простих рішень, харизматичність та особлива риторика лідера, демагогія, методи психологічного впливу на підсвідомість громадян, особливості виборчих кампаній в демократичних суспільствах, можливості сучасних ЗМІ та інформаційних технологій тощо, на нашу думку, варто було б чіткіше їх означити у висновках до розділу (с. 145 – 148).

3. Погоджуючись із справедливим твердженням дисертантки про те, що «одним із найбільш ефективних способів перетворення суверенітету народу в народне представництво, яке легітимізує владу, є вибори» (с. 196), хотілося б з'ясувати, наскільки йому не суперечать висловлювання, які використовуються для характеристики виборів у змісті дисертації, зокрема «вибори втрачають політичний сенс, тому що змагання відбувається не між альтернативними програмами державної політики, а між здатністю і вмінням маніпулювати емоціями виборців» (с. 68) та «популізм можна розглядати як специфічну недобросовісну політичну рекламу, яка намагається якнайкраще представити кандидата на виборну посаду чи у виборний орган. …Вибори ж є своєрідним «продажем» конкретного політика чи політичної сили виборцям» (с. 125).

Зазначимо, що висловлені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки змісту та форми дисертаційної роботи, її наукової та практичної значущості. Вони радше підтверджують високий рівень підготовленості та самостійності мислення авторки, підвищують рівень дискусійної складової дисертаційного дослідження.

Дисертаційна робота Прядко Тетяни Петрівни «Популізм як ризик демократичного розвитку і засіб політичної мобілізації електорату» є

завершеним, самостійним, підготовленим на належному науковому рівні дослідженням, оформлена згідно з Наказом МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р., № 40, відповідає паспорту спеціальності 23.00.03 – політична культура та ідеологія, затвердженого постановою президії ВАК України № 99-06/6 від 02.07.2008 р. Дисертація та автореферат відповідають вимогам п.п. 9, 11, 12 «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 року (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. й № 567 від 27.07.2016 р.), а їх авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.03 – політична культура та ідеологія.

Офіційний опонент,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології та
національної безпеки
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
доцент **С.С. Бульбенюк**

С.С. Бульбенюк
ЗАСВІДЧУЮ
Вчений секретар
Державного вищого навчального закладу
"Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана"
Пащенко О.Ю.
«25» 04 20 18 р.